

Organizacija zdravstvene službe

ZAKONSKA UREDITEV NALEZLJIVIH BOLEZNI

Skupščina SRS je marca 1977 sprejela zakon o varstvu prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi. V njem so določene nalezljive bolezni, ki so pomembne za zdravstveno varstvo prebivalstva v SR Sloveniji. Predpisani so tudi ukrepi za preprečevanje in zatiranje teh bolezni. In poleg tega: s tem zakonom je izpolnjena praznina, ki je nastala v začetku leta 1974, ko je bil sprejet zvezni zakon o nalezljivih boleznih, in je zahtevala dopolnitev te materije z republiškim zakonom.

Ker so bile prav v zvezi s tem že v postopku za sprejem republiškega zakona opazne razne nejasnosti in celo dezinformacije (kot: ali za Slovenijo veljajo le nalezljive bolezni iz republiškega zakona in — kot višek nepoznavanja veljavnih predpisov — skrb nekaterih vodilnih predstavnikov zdravstvene službe, kako to, da je republiški zakon »pozabil na tuberkulozo in še na druge nalezljive bolezni«), ugotovimo najprej naslednje dejstvo:

V SR Sloveniji ureja režim nalezljivih bolezni: zvezni zakon o varstvu prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi, ki ogrožajo vso državo (Uradni list SFRJ, št. 2/74) s 24 nalezljivimi boleznimi, in republiški zakon o varstvu prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi (Uradni list SRS, št. 7/77) z dodatnimi 42 nalezljivimi boleznimi. Za SR Slovenijo velja torej skupaj 66 nalezljivih bolezni ter zanje predpisani režim preprečevanja in zatiranja.

Do novega zveznega zakona o nalezljivih boleznih (v začetku leta 1974) je bilo varstvo pred nalezljivimi boleznimi ter režim njihovega preprečevanja in zatiranja urejen le v zveznem merilu — v temeljnem zakonu o preprečevanju in zatiranju nalezljivih bolezni (Uradni list SFRJ, št. 17/64) in z izvršilnimi predpisi, ki so bili izdani na podlagi tega zakona. Leta 1974 pa je — v skladu z ustavno določbo, da »federacija ureja varstvo življenja in zdravja ljudi pred nalezljivimi boleznimi, ki ogrožajo vso državo« — zvezni zakon uredil to področje v zveznem merilu, t. j. z zakonitvijo nalezljivih bolezni, »ki ogrožajo vso državo«. To pa ni bilo zadostno za specifične potrebe in namene republik in zlasti ne za našo republiko. Zato je bil za SR Slovenijo potreben zakon, ki je to področje uredil ustrezno stopnji razvoja zdravstvenega varstva v SR Sloveniji.

Medtem ko je prejšnji temeljni zakon o preprečevanju in zatiranju nalezljivih bolezni vseboval 42 nalezljivih bolezni, jih novi zvezni zakon navaja le 24. Ker pa poleg nalezljivih bolezni, navedenih v zveznem zakonu, SR Slovenijo ogrožajo še druge nalezljive bolezni oziroma je nujna zakonska ureditev varstva prebivalstva tudi za nekatere nalezljive bolezni, pa čeprav se le-te skoraj ne pojavljajo več, upošteva republiški zakon tudi vse te nalezljive bolezni in jih navaja 42. Uzakonitev takega števila nalezljivih bolezni je nujna, ker je le tako možna obvezna evidenca ter določitev in izvrševanje ukrepov za njihovo zatiranje oziroma preprečevanje. Le taka zakonska opredelitev je porok za uspešno varstvo prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi.

Nalezljive bolezni iz zveznega zakona:

1. aktivna tuberkuloza (Tuberculosis activa),
2. akutna otroška paraliza (Poliomyelitis anterior acuta),
3. Brilllova bolezen (Morbus Brill),
4. davica (Diphtheria),
5. griza (Dysenteria-Enterocolitis),
6. kapavica (Gonorrhoea),
7. kolera (Cholera asiatica),
8. koze (Variola vera),
9. kuga (Pestis),
10. malarija (Malaria),
11. otrpni krč (Tetanus),
12. nalezljiva zlatenica (Hepatitis infectiosa),
13. nalezljivo vnetje možganskih mren (Meningitis epidemica),
14. nalezljivo zastrupljenje s hrano, povzročeno s salmonelami (Toxiinfectio alimentaris),
15. oslovski kašelj (Pertussis),
16. ošpice (Morbilli),
17. paratifus (Pharatyphus A, B in C)),
18. pegavica (Typhus exanthematicus),
19. povratna mrzlica (Febris recurrens),
20. rumena mrzlica (Febris flava),
21. sifilis (Syphilis),
22. steklina (Lyssa),
23. trebušni tifus (Typhus abdominalis),
24. virusni meningitis (Meningitis virosa).

Nalezljive bolezni iz republiškega zakona:

1. akutni diaroični sindrom (Enterocolitis acuta non haemorrhagica),
2. akutni diaroični sindrom (Enterocolitis acuta haemorrhagica),
3. amebna dizenterija (Amoebiasis),
4. antraks (Anthrax),
5. botulizem (Botulismus),
6. bruceloza (Brucellosis),
7. četrta spolna bolezen (Lymphogranuloma inguinale),
8. ehinokokoza (Echinococosis),
9. erizipeloid (Erysipeloides),
10. garje (Scabies)
11. dermatofitije: humane dermatofitije lasišča (Trichophytia sukercialis capillitii, Favus, Microsporia) in animalne dermatofitije (Trichophytia profunda),
12. gnojni meningokokni meningitis — meningokokna sepsa (Meningitis purulenta meningococcica — Sepsis meningococcica),
13. drugi gnojni meningitisi (Meningitis purulenta),
14. gripa (Influenza) — epidemična oblika,
15. gobavost (Lepra),
16. infekcija mononukleoza (Mononucleosis infectiosa),
17. klopnj meningoencefalitis (Meningoencephalitis-endemica),
18. drugi serozni meningoencefalitisi (Meningoencephalitis seroza),
19. lejšmanioza — Kalazar (Leishmaniasis — Kala Azar),
20. leptospiroza (Leptospirosis),
21. listerioza (Listeriosis),
22. mehki čankar (Ulcus molle),
23. mumps (Parotitis epidemica — Meningoencephalitis parotitica),
24. nalezljivo vnetje veznice (Coniunctivitis) — epidemična oblika,
25. norice (Varicella),
26. porodnična mrzlica (Sepsis puerperalis),
27. psitakoza (Psittacosis),
28. rdečke (Rubeola),
29. rudarska glistavost (Ankylostomiasis),
30. salmoneloze (Salmonellosis),
31. smrkavost (Malleus),
32. streptokokna angina (Angina streptococcica) — epidemična oblika,
33. šen (Erysipelas),
34. škrlatinka (Scarlatina),

35. teniaza (Taeniasis),
36. toksoplazmoza (Toxoplasmosis),
37. trahom (Trachoma),
38. trihinoza (Trichinosis),
39. tropske nalezljive bolezni,
40. tularemija (Tularaemia),
41. virusna zlatenica B (Hepatitis viralis B. Hepatitis inoculationis),
42. vročica Q (Febris »Q«).

Načela za varstvo prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi

Ker velja torej v SR Sloveniji obvezno varstvo prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi iz obeh zakonov, je usklajen tudi režim za izvajanje tega varstva z naslednjimi načeli:

— izvajanje varstva prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi je obveznost družbenopolitičnih skupnosti, zdravstvenih skupnosti, zdravstvenih in drugih organizacij združenega dela in občanov;

— varstvo pred nalezljivimi boleznimi obsega ukrepe za zatiranje, preprečevanje, ugotavljanje in zdravljenje nalezljivih bolezni ter odstranitev njihovih posledic;

— izvajanje ukrepov za varstvo pred nalezljivimi boleznimi ima prednost pred drugimi ukrepi za zdravstveno varstvo;

— izkoristiti ukrepe za varstvo pred nalezljivimi boleznimi je pravica vsakogar, zdravljenje nalezljive bolezni pa pravica in dolžnost;

— vsak posameznik in vsaka organizacija mora izvajati predpisane in odrejene ukrepe za lastno zdravljenje in za varstvo pred nalezljivimi boleznimi;

— odkrito nalezljivo bolezen mora zdravstvena organizacija in zdravstveni delavec obvezno obravnavati v skladu s predpisi o varstvu pred nalezljivimi boleznimi;

— dolžnost posameznika in organizacije je omogočiti pristojnim (zdravstvenim organizacijam in zdravstvenim delavcem, upravnim organom, sanitarni inšpekciji), da opravljajo predpisane ukrepe za preprečevanje in zatiranje nalezljivih bolezni;

— varstvo pred nalezljivimi boleznimi se izvaja po programu; republiški program pripravi Zavod SRS za socialno medicino in higieno, sprejme ga pa republiški komité za zdravstveno in socialno varstvo; adekvatno temu se izvaja tudi občinski program za varstvo prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi;

— sredstva za varstvo prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi zagotavljajo zdravstvene skupnosti in družbenopolitične skupnosti: praviloma zagotavljajo ta sredstva zdravstvene skupnosti, saj je odkrivanje, preprečevanje, zatiranje in zdravljenje nalezljivih bolezni oblika obveznega najmanjšega obsega zdravstvenega varstva po 61. členu zakona o zdravstvenem varstvu in je pravica vseh — zavarovanih in nezavarovanih; SR Slovenija zagotavlja sredstva:

1. za tiste ukrepe, ki jih je sama odredila in niso obseženi s programom zdravstvenega varstva zdravstvenih skupnosti;

2. za epidemiološka poizvedovanja in epidemiološke preiskave pri pojavu nalezljivih bolezni, za katere ne zagotavlja materialnih sredstev federacija, ta poizvedovanja in preiskave pa so obvezne po zakonu;

3. in za izvedbo ukrepov, ki jih odredi republiški komité za zdravstveno in socialno varstvo ali pa so obveznost SR Slovenije po programu o varstvu prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi.

Občina zagotovi sredstva, kadar odredi ukrepe za varstvo pred nalezljivimi boleznimi, pa za kritje stroškov zanje ni zavezana federacija ali republika.

Federacija zagotavlja materialna sredstva v okviru varstva prebivalstva pred karantenskiimi boleznimi (kolera, kuga, koze) in rumeno mrzlico (37. člen zveznega zakona).

Pri občinskih upravnih organih za zdravstveno varstvo in pri republiškem komiteju za zdravstveno in socialno varstvo se ustanovijo komisije za varstvo prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi (do sedaj komisije za karantenske bolezni), ki jih sestavljajo predstavniki in delegati upravnega organa in ustrezne zdravstvene skupnosti.

Določena je pristojnost za razglasitev epidemije: če je prizadeto določeno območje — pristojni izvršilni organ skupščine družbenopolitične skupnosti na podlagi ugotovitve zavoda za socialno medicino in higieno, stanje epidemije zaprtega tipa pa zavod za socialno medicino in higieno. Ta določba se uporablja tudi pri karantenskih boleznih; v tem primeru komisija za varstvo pred nalezljivimi boleznimi prijavi pojav take bolezni pristojnemu zveznemu organu.

Pri izvajanju nadzorstva nad preprečevanjem in zatiranjem nalezljivih bolezni imajo organi sanitarne inšpekcije določena pooblastila na podlagi zveznega in republiškega zakona o nalezljivih boleznih ter na podlagi zakona o sanitarni inšpekciji, in sicer imajo pravico in dolžnost:

1. Prepovedati osebam, ki zbolijo za določenimi nalezljivimi boleznimi, in osebam, ki izločajo klice takih bolezni (klicenoscem), delati na določenih delovnih mestih oziroma pri določenem delu, kjer lahko spravijo v nevarnost zdravje drugih;

2. prepovedati zbiranje ljudi po šolah in na drugih javnih mestih, dokler ne mine nevarnost epidemije;

3. odrediti dezinfekcijo, dezinsekcijo ali deratizacijo, da se uničijo povzročitelji bolezni;

4. odrediti izolacijo oseb, ki so zbolele za določeno nalezljivo boleznijo, in njihovo zdravljenje.

Organi za notranje zadeve morajo pristojnemu organu za zdravstveno varstvo oziroma organu sanitarne inšpekcije na njegovo zahtevo v mejah svoje pristojnosti pomagati, če naleti pri izvajanju sanitarno-higienskih in drugih ukrepov, ki so predpisani ali odrejeni po tem zakonu, na odpor ali upiranje, ali se takšen odpor oziroma upiranje da utemeljeno pričakovati. Če je z obvezno imunizacijo, seroprofilakso ali kemoprofilakso proti nalezljivim boleznim povzročena osebi trajna škoda na zdravju in je ta v vzročni zvezi s cepljenjem, ne gre pa za strokovne nepravilnosti v načinu in postopku imunizacije, je družbenopolitična skupnost, katere organ je imunizacijo odredil, odgovorna za nastalo škodo po splošnih načelih odškodninskega prava.

Ukrepi za varstvo prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi

Predpisani ukrepi za preprečevanje in zatiranje nalezljivih bolezni so obvezni in imajo — kot že omenjeno — prednost pred drugimi ukrepi za zdravstveno varstvo. Izvajajo jih zdravstvene organizacije in zdravstveni delavci in drugi z zakonom pooblaščen. Pri tem je ločiti t. im. splošne in posebne ukrepe, ki jih za preprečevanje in zatiranje »zveznih« nalezljivih bolezni določa zvezni zakon, in ukrepe, ki jih za »republiške« nalezljive bolezni, pa tudi za nekatere »zvezne« nalezljive bolezni določa republiški zakon. Za SR Slovenijo pomembnejše specifične novosti republiškega zakona so:

— kot splošni ukrep je uzakonjeno odstranjevanje odpadnih snovi tako, da se prepreči okužitev človekovega okolja (»onesnažitev« človekovega okolja ni predmet zakona o nalezljivih boleznih);

— da se pravočasno odkrijejo viri in pota širjenja nalezljivih bolezni, je uzakonjeno epidemiološko poizvedovanje in epidemiološka preiskava pri naslednjih nalezljivih boleznih: antraksu, četrti spolni bolezni, gnojnem meningokoknem meningitisu, lejšmaniazi, leptospirozi, mehkem čankarju, rudarski glistavosti, salmonelozah, smrkavosti, trihinozi, tropskih nalezljivih boleznih, tularemiji, virusni zlatenici B, vročici Q, pri nalezljivi

zlatenici pa, če se ta bolezen pojavi v vzgojnovarstvenem zavodu, v šoli ali v drugih otroških in mladinskih ustanovah ali v obratih družbene prehrane;

— obvezno je takojšnje prijavljanje vsakega obolenja ali smrti za nalezljivo boleznijo;

— obvezno je tudi prijavljanje intrahospitalnih infekcij, kar bo omogočilo pregled nad temi infekcijami, ki niso redke;

— pomembna je obvezna laboratorijska potrditev diagnoze pri vseh nalezljivih boleznih iz zveznega zakona, razen pri otrpnem krču, oslovskem kašlju in ošpicah ter pri nalezljivih boleznih iz republiškega zakona, in sicer pri akutnem diaroičnem sindromu, amebni dizenteriji, antraksu, botulizmu, brucelozi, četrti spolni boleznini, gnojnem meningokoknem meningitisu, gripi, gobavosti, infekcijski mononukleozii, klôpnem meningoencefalitisu, drugih seroznih meningoencefalitisih, leptospirozi, mehkem čankarju, porodnični mrzlici, salmonelozah, smrkavosti, streptokokni angini epidemične oblike, škrlatinki, tropskih nalezljivih boleznih, tularemiji, virusni zlatenici B in pri vročici Q;

— obvezna je končna dezinfekcija izločkov, osebnih in drugih predmetov, ki so bili v stiku z bolnikom, vozil, stanovanjskih in drugih prostorov, v katerih se je zadrževal bolnik, ki je zbolel za antraksom, gobavostjo, slinavko in parkljevko, tularemijo ali katero od tropskih boleznini — ter dezinsekcija — depedikulacija ušivih oseb in obveznost prijave množičnega pojava ušivosti;

— uzakonja se prepoved zaposlitve v zdravstvenih organizacijah oseb, ki bolehajo za nekaterimi, s temi službami nezdružljivimi boleznimi (aktivno tuberkulozo) oziroma izločajo povzročitelje trebušnega tifusa paratifusa A, B in C, griže ali salmonelozi; prepoved zaposlitve takih oseb v proizvodnji in v prometu z živili je že uzakonjena v zakonu o nadzorstvu nad živili (Uradni list SRS, št. 17/75);

— nova je tudi določba, po kateri je obvezna kemoprofilaksa z ustreznimi sodobnimi medikamenti ob pojavu škrlatinke v vzgojnovarstvenih zavodih, šolah in drugih otroških oziroma mladinskih ustanovah, kjer so otroci posebno izpostavljeni infektom, in nova je

— obvezna izolirana dializa nosilcev virusne zlatenice B, antigen pozitivnih. Epidemični pojav v dializnih centrih oziroma oddelkih bolnišnic postaja namreč novi in vse bolj skrb zbujajoč medicinski fenomen zaradi poznejših posledic za dializirane bolnike, ki so preboleli hepatitis, pa tudi zaradi velike nevarnosti okužbe drugih dializiranih bolnikov in celo medicinskega osebja na teh centrih oziroma oddelkih (v dializnem centru Kliničnega centra v Ljubljani je širjenje hepatitisa že dobilo epidemični značaj).

Obvezno izvajanje določb zakona je seveda *sankcionirano*. Zakon označuje kot prekrške in določa denarne kazni (do 20.000 dinarjev) za ravnanja, ki so nasprotna določbam zakona: če se opusti obvezna prijava obolenja ali smrti za nalezljivo boleznijo, če se ne izvedejo ali ne dovolijo izvesti predpisani ukrepi za varstvo pred nalezljivimi boleznimi ali če se — posameznik — ne ravna po odrejenih ukrepih pristojnega organa.

Z obema zakonoma je sedaj zakonsko urejena materija nalezljivih boleznini in ustvarjena pravna podlaga, da se v sedANJI specifični stopnji zdravstvenega varstva v SR Sloveniji zavaruje prebivalstvo pred vnosom in pojavom ter širjenjem nalezljivih boleznini.

Oba zakona pa zaradi enotnega izvajanja seveda potrebujeta še nadaljnje izpeljave, tj. ureditve določenih zadev z *izvršilnimi predpisi*, tem bolj, ker je cela vrsta teh, izvajanih iz starega zakona (1964), prenehala veljati. Federacija oziroma njen komité za zdravstvo in socialno varstvo je zato že izdal:

— pravilnik o pogojih in načinu opravljanja obvezne imunizacije, seroprofilakse in kemoprofilakse proti nalezljivim boleznim (Uradni list SFRJ, št. 19/75),

— pravilnik o varstvenih ukrepih proti vnašanju kolere, črnih koz in malarije (Uradni list SFRJ, št. 55/75) in

— pravilnik o načinu prijavljanja nalezljivih bolezni (Uradni list SFRJ, št. 12/77).

Republiški komité za zdravstveno in socialno varstvo pa bo moral s pravilniki urediti še:

— prijavljanje in evidenco nalezljivih bolezni,

— organizacijo in evidenco obveznih cepljenj,

— opravljanje dezinfekcije, dezinfekcije in deratizacije,

— opravljanje zdravstvenih pregledov oseb, ki so pod zdravstvenim nadzorstvom ali pod zdravstveno kontrolo, ter

— pogoje za delo laboratorijev iz 17. člena republiškega zakona.

Zakon o varstvu prebivalstva pred nalezljivimi boleznimi je začel veljati 8. aprila 1977.

Dr. M. Mally

PREDNOST PRI IMUNIZACIJI OTROK

Prednost pri razširjenem programu imunizacije otrok, kot jo predlagata SZO in UNICEF, imajo: davica, tetanus, oslovski kašelj, poliomieltis, ošpice in otroška tuberkuloza.

Davico so poznali v 17. stoletju v Španiji pod imenom »garrotilla«, bolezen, ki davi, ker se je v grlu naredila membrana in se je otrok zadušil. Njeni toksini zastrupljajo otrokov organizem in ga hromijo. Splošno cepljenje z antitoksinom davice je postalo rutinska zadeva za vse otroke.

Tetanus je opisal Hipokrates že pred 2400 leti. Glavni znaki so hudi mišični krči in značilni otrpni krč. Skozi vsa stoletja je bila bolezen najhujša spremljevalka armad na pohodu. Še danes je v nerazvitih deželah mortaliteta zaradi tetanusa zelo visoka.

Pertusis — oslovski kašelj je vsesplošen pojav. Čeprav ga imajo mnogi samo za otroško nadlogo in mislijo le na noči, prečute ob bolnem otroku, je v resnici smrtonosna bolezen. 4/5 otrok, starih manj kot leto dni, umre ponekod prav za oslovskim kašljem. Razen tega moramo računati tudi s stalno okvaro pljuč. Z mednarodno standardiziranim cepivom se vsemu temu zlahka ognemo.

Poliomieltis, ki so ga nekoč opredeljevali kot »otroško paralizo«, čeprav napade tudi odrasle, se zdi, ko da je to bolezen bogatejših slojev. Napadal je namreč dobro hranjene, zdrave in atletske grajene ljudi v deželah z razvitimi zdravstvenimi službami. In prišel je čas, ko so odkrili Salkovo cepivo, inaktivni virus, ki se je v množičnem cepljenju zelo dobro obnesel.

Odkar poliomieltis ni več bič človeštva, kot je bil še pred leti tudi v naprednih deželah, so pa najnovejši podatki pokazali, da ga je več v nerazvitih deželah, kot bi pričakovali, pa naj bo na podeželju ali v mestih.

Ošpice niso več v naprednem svetu problem, ki bi zbujal skrb, so pa eden glavnih vzrokov umrljivosti otrok pod 5. letom starosti v Afriki, Latinski Ameriki in Jugozahodni Aziji. Zelo rade puščajo tudi okvare na pljučih, očeh in živčnem sistemu.

Otroška tuberkuloza je prav tako bolezen, proti kateri se s cepljenjem uspešno upiramo.

Pri vsem napredku, ki smo ga dosegli z imunizacijo in s preprečevanjem navedenih bolezni v razvitejših deželah, pa stojimo pred imperativno nalogo, ki jo moramo še rešiti. Znanje imamo, vse, kar potrebujemo, pa je — v o l j a. Dodatni skladi naj omogočijo SZO, da bo pomagala v nacionalnih imunizacijskih programih.

Lord Ritchie-Calder
(Iz gradiva za SDZ 1977)